

Morten
Traavik

Norveški režiser, čigar dela so hibridi med umetnostjo, aktivizmom in družbenimi vprašanji, je eden redkih zahodnjakov, ki že nekaj let organizira kulturne izmenjave s Severno Korejo. V najbolj zaprto državo sveta mu je uspelo, kot prvo skupino z Zahoda, pripeljati tudi Laibach, ki bo imel v prihodnjih dneh dva koncerta v Pjongjangu ob 70. obletnici osvoboditve Korejskega polotoka izpod japonske kolonialne nadvlade.

Novinarska besedila o Severni Koreji –

Tekst

Maja Megla

“

Leta 2008 ste prvič obiskali Severno Korejo. Kaj vas je privabilo tja?

Bilo je po naključju. Do takrat sem veliko delal na t. i. konfliktnih žariščih. Eden takšnih projektov, ki je dobil mednarodno pozornost, je Miss Landmine [dve lepotni tekmovanji med žrtvami protipehotnih min: Miss Landmine Angola, 2008, in Miss Landmine Cambodia, 2009]. Severna Koreja me takrat ni prav posebno zanimala, pač pa stereotipi, s katerimi se ustvarjajo zgodbe in interpretacije o dogajanju po svetu. Vsako sekundo živimo obkroženi z zgodbami in ni treba, da si za to novinar. Neprestano ustvarjamo zgodbe že o nas samih in zatem tudi o svetu, ki nas obkroža. Imamo ogromno predsojlov ali vnaprej ustvarjenih mnenj. Ti so po drugi strani za nas način sistematiziranja in urejanja sveta, primeren našim lastnim kognitivnim, spoznavnim potrebam. Vsi ti procesi me zelo zanimajo, ker sem gledališki režiser, izšolan za dešifriranje različnih plasti zgodbe.

V Severno Korejo sem prišel čisto po naključju, ko sem dobil mesto na t. i. turneji prijateljstva, ki jo je organizirala ena od redkih prijateljskih zvez, ki jih ima Severna Koreja. Tudi v Sloveniji imate eno, Združenje slovensko-korejskega prijateljstva, ki je pred mesecem v trgovskem centru City v Mariboru soorganiziralo razstavo severnokorejske umetnosti v sodelovanju s severnokorejsko ambasado na Dunaju. V Severno Korejo sem prišel z majhno skupino ljudi in s sabo prinesel stekleno disko kroglo. Hotel sem preveriti eno od najpogostejših zgodb o Severni Koreji, da je tam prepovedano vse, kar je povezano z zahodno popularno in potrošniško kulturo. S to kroglo sem lahko vstopil v Severno Korejo in jo tudi ves čas nosil s seboj. Z njo sem bil tudi v VIP-loži na veliki vojaški paradi. Seveda je to popolnoma nadzorovana družba, a sem kljub temu našel majhen prostor tudi za drugačno igro.

Kakšno mnenje ste imeli o Severni Koreji, ko ste jo obiskali prvič, in v čem se je vaš pogled, če se je, z leti spremenil? In seveda zakaj?

Kratek odgovor bi bil, da sem se preobrazil iz nepoučenega v informiranega. To je običajna posledica, ko kak prostor obiščete večkrat. V Severni Koreji sem v zadnjih letih naredil nekaj projektov. Koncert Laibacha je tretji večji projekt, na katerem dela številna mednarodna skupina ljudi.

Danes je moj pogled na Severno Korejo precej drugačen od prevladujočega. Menim, da ni nikogar, ki bi imel kakršenkoli interes, da bi se situacija na Korejskem polotoku spremenila. V Južni Koreji si tako običajni ljudje kot politiki ne želijo združitve s Severno Korejo. Severnokorejska oblast tudi noče združitve, ker bi bila v njej šibkejši člen, tako ekonomsko kot

● Norveški režiser Morten Traavik na vojaški paradi v Severni Koreji leta 2008 s stekleno disko kroglo, simbolom prepovedane zahodne pop kulture in zabave.

Foto arhiv Mortena Traavika

politično. Z združitvijo bi oblastniki izginili in bili absorbirani v veliko močnejšo Južno Korejo.

Zgodba o Severni in Južni Koreji je povezana tudi s tuji vplivi in intervencijami. Obe državi sta zadnji ostanek nekdanje hladne vojne. Severna Koreja je bila ustanovljena s podporo Sovjetske zveze in deloma maoistične Kitajske, Južna Koreja pa z ameriško pomočjo in malce z japonsko podporo. Velike sile, ki obkrožajo Korejski polotok, Rusija in Kitajska, z vplivom Amerike in Japonske, tudi niso zainteresirane za spremembe v Severni Koreji. Veliko je teh, ki glasno opozarjajo na kratenje človekovih pravic, človekoljubnih organizacij in aktivistov, a jim je sprejemljiva le popolna dekonstrukcija sedanjega režima, jaz pa mislim, da je to zelo ozek in nerealen pogled.

Rekli ste, da je Severna Koreja zelo nadzorovana država. Kako ste navezali stike s prebivalci, se z njimi pogovarjali, delili svoje poglede, se družili z ljudmi, ki niso del režima, ne s funkcionarji in oblastniki?

Razumem, kaj me sprašujete, ker me pogosto tudi drugi, a je odgovor zapleten. Odvisen je od tega, kaj imate v mislih,

ko rečete »običajni ljudje«. V državah, kot je Severna Koreja, ali kot je bila nekdanja Vzhodna Nemčija ali Sovjetska zveza, je veliko običajnih ljudi delalo za režim. Režim so sestavljali tudi t. i. običajni ljudje. Zato ne morem sprejeti predpostavke o zatirani populaciji in brezobličnem režimu, ki zatira vse in vsakogar.

Ljudje, s katerimi sem delal, so zaposleni v t. i. komiteju za kulturne izmenjave s tujimi državami. To je državna organizacija. V Severni Koreji je vse državno, z veliko organizacijami, ki delujejo neodvisno druga od druge, mnogokrat sploh ne sodelujejo, tako da informacija, ki naj bi bila posredovana dalje, sploh ni. To pomeni, da so tudi v njihovem sistemu mogoči različni pogledi. Če želim za potrebe svojih projektov priti in stik z ljudmi, recimo s slikarji in glasbeniki, moram vprašati ta komitej, jim pojasniti idejo in razloge, zakaj potrebujem stik in s kom.

Ko pa se začnejo pogovori, je malo ljudi, tako v Severni kot Južni Koreji, ki govorijo katerikoli tuji jezik. Če si želite imeti resen in tehen pogovor, ste odvisni od prevajalcev. V teh okoliščinah in omejitvah sem se dokaj svobodno

zdiyo se kot šala, vendar niso

recimo, da bi se poročali s tujci. Ko sta bili leta 1948 ustanovljeni Severna in Južna Koreja, je Korejski polotok živel v še zelo tradicionalni družbi. Na teh tradicionalnih vrednotah je zgradila svoj sistem tudi severnokorejska oblast, recimo na družinskih vrednotah. Družina je ključna, osnovna celica, ne samo v zasebnem, temveč tudi v javnem življenju. Na Japonskem, recimo, ste zaposleni v podjetju kot del širšega kolektiva, ki je skoraj kot družina. To kolektivno razmišljanje ni nekaj edinstvenega v tej regiji. Ko pride do seksa in rokenrola, tega seveda ni. Seksualna promiskuiteta uradno ne obstaja, a ob pivu in veseljačenju so enaki kot mi. Tudi mnogi ne vedo, da kot tujec lahko študirate na njihovih univerzah.

Kako vam je organe oblasti uspelo prepričati o gostovanju Laibacha, s katerim ste se srečali ob snemanju videospota za The Whistleblowers, ki je lani izšel na zadnji plošči Spectre?

Najpomembnejše je dobiti zaupanje. Takoj zatem je enako pomembno najti skupni jezik, ki ni semantičen, kot sta angleščina in korejščina, temveč pristnost človeškega stika. V vseh projektih je bil moj zavestni namen, da se Severni Korejci soočijo z nečim, kar je zanje povsem novo, sočasno pa prispevajo svoje lastne oblike in načine. Nisem jih podučeval, kaj je umetnost in kako jo delati. Občutili so, da delamo nekaj skupaj, da smo enakovredni strani.

Ena najbolj ključnih dilem v svetovnih medijih je moralno vprašanje sodelovanja s totalitarno državo. Kakšno je vaše stališče?

Ta diskusija je dobrodošla, ker se lahko soočijo različni argumenti. Mislim, da umetnosti ni treba biti moralna, in to tudi ni njena dolžnost. V podtonu teh kritik je edini tehten razlog za obisk totalitarne države propagiranje našega načina življenja. A umetnost ni to, da imate eno sporočilo ali en sam zaključek. In tja ne gremo kot aktivisti za človekove pravice ali kot politiki. Laibachova turneja po Severni Koreji ima veliko političnih elementov za tiste, ki jih tako vidijo. Je vsekakor kontradiktoren projekt, kot je tudi Laibach vedno bil. A za

bolj natančno osvetlitev moralnih vprašanj bi moral iti malce bolj v politiko. Naj grem?

Seveda. Prosim.

Kar bom zdaj rekel, bo zagotovo razdražilo kritike. Severna Koreja ni najhujša država na svetu. Takšne oznake so brez pomena. Hujša je Islamska država v Siriji. A naj navedem nekaj drugih primerov. O Severni Koreji pogosto navajajo, da ljudje nimajo hrane in da vlada strada svoje lastne otroke. Tam na deželi ljudje še vedno obdelujejo poljedelske površine s plugi. Dežela je kot v časovnem stroju zastala daleč v preteklosti. In perilo perejo v reki. A to ni edina takšna država na svetu. V večini držav sveta je tako, v Indiji, Afriki. Po zadnji statistiki Unicefa iz leta 2013 je odstotek podhranjenosti nižji, kot je v Indiji ali Indoneziji. Nihče ne obtožuje Indije in Indonezije, da vlada namenoma strada svoje otroke.

Naslednja pogosta zgodba je, da se o Severni Koreji govori kot o najbolj nadzorovani družbi na svetu. To tudi ni res. Dejstvo je, da ima v državi, kot je Saudska Arabija, po uradnih statistikah veliko ženske populacije pomanjkanje vitamina D. Vitamin D dobite s soncem, tam pa so ženske zakrite. Tudi doma ne smejo zapustiti in oditi iz države brez moškega spremstva. Severne Korejke nimajo teh restrikcij v vsakodnevnem življenju. Tega ne navajam, ker bi menil, da je Severna Koreja socialna demokracija in svobodna dežela, opozarjam le, da je veliko drugih dežel hujših od Severne Koreje, a nimajo tega slabega imidža.

Severna Koreja je postala zelo pripraven tabloidni, škandalozni poligon, ki ga zlahka sovražiš. Tudi ni pomembna za nas. Majhna je in nima nafte. Ima pa bizarno medijsko podobo, ki nam jo vseskozi servirajo, je nekje zelo daleč in nihče o njej ne ve prav veliko. Tako je postala pripraven objekt za sovrašтво in smenjenje.

V svetovnih medijih je bilo veliko diskusij o smiselnosti kulturnih izmenjav s Severno Korejo. Del ljudi meni, da je pomembna izmenjava informacij s tako zaprtο državo, drugi del, da gre za podporo režimu. V Guardianu je Greg Scarlatou, izvršni direktor

tor odbora za človekove pravice v Severni Koreji, izjavil, da je stik severnokorejskih državljanov z umetnostjo od zunaj lahko dobrodejen, če takšen stik sploh bo in če ne bo koncert namenjen le ožjemu krogu funkcionarjev.

Zavedam se tega, kar govorite. Sem realist in ne pričakujem, da bodo imele kulturne izmenjave takojšen in opazen učinek na politične procese v Severni Koreji pa tudi v katerikoli drugi državi ne. Ne gremo tja, da bi sprožili revolucijo. Vem pa, ker sem to izkusil, kako dobrodejno je ustvariti nekaj skupaj in pristopiti drug k drugemu na enakovrednih temeljih. To v nobeni družbi ne more biti negativno. Res pa je, da takšna izmenjava potrebuje pripravljenost in odprtost obeh strani, da druga drugo inspirirata. Zahodnjaki mnogokrat vidimo kulturno izmenjavo v tem, da se nekam odpravimo, pokažemo, kako smo dobri, in upamo, da bodo ljudje tam, kamor gremo, uvideli, kako fantastični smo, in se začeli vesti enako, kot se mi sami. To zame ni izmenjava. Izmenjava je, ko sta obe strani dovolj odprti, da se učita druga od druge.

Velikokrat sem naletel na kritike, da se s kulturno izmenjavo s Severno Korejo podpira njihov režim. Kritike sem zato povprašal, kakšen bi bil njihov alternativni predlog. Doslej nisem dobil niti enega odgovora, razen kakšnih momlajočih, kako je treba počakati na padec režima. Zame je to zelo lena in strahopetna odločitev, sedeti doma ob računalniku ali v varni pisarni, biti moralno plemenit in odgovoren, sočasno pa ne migniti s prstom, da bi kaj storil. Tem kritikom bi rekel tole: ne ozdraviš vedenjskih motenj ljudi tako, da jih izoliraš pred družbo. Splošna populacija v Severni Koreji je relativno izolirana že 60 let. Tudi režim je bojkotiran in od vsepovsod sankcioniran enako časa. A režim je stabilen, kot je bil doslej. Z nadaljevanjem te nezdrave, moralno neupravičene kampanje obsojanja najbolj trpi splošna korejska populacija.

Koncert Laibacha ali katerikoli druga kulturna izmenjava ne bo imela velikih posledic, a vseeno jih bo imela več, kot če ne storite ničesar. In to je nesporno dejstvo. Če nadaljujete argumente, da bodo ti koncerti samo za ▶

pogovarjal o vsem, od seksualnih odnosov in moralnih vprašanj do globalne politike, čeravno pogovori o svetovni politiki z njimi nimajo prave vsebine, ker vsi vemo, da o zunanjem svetu nič ne vedo, in četudi bi, zanje ni dobro, da bi o tem svobodno razpravljali.

Če izvzamemo politiko, mar živijo zelo drugače od nas? V čem se njihove vrednote bistveno razlikujejo od naših?

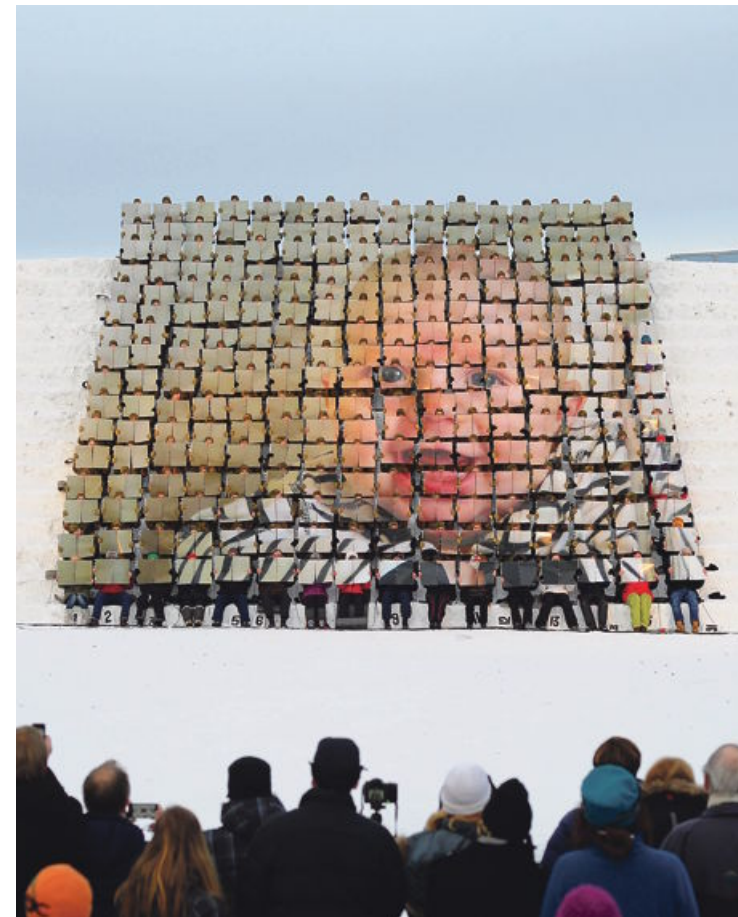
To je popolnoma druga kultura, vzhodnoazijska, ki je povsem drugačna od evropske. Nekateri jo vidijo kot zelo nacionalistično družbo, skorajda malce rasistično. Ne spodbujajo,

● Pet severnokorejskih harmonikarjev je leta 2012 po Traavikovem naročilu predelalo pesem Take On Me v osemdesetih letih zelo popularne norveške pop skupine A-ha. Video ima na youtubeu že 2,4 milijona ogledov.

« Severna Koreja je postala zelo pripraven tabloidni, škandalozni poligon, ki ga zlahka sovražiš. Tudi ni pomembna za nas. Majhna je in nima nafte. Ima pa bizarno medijsko podobo, ki nam jo vseskozi servirajo, je nekje zelo daleč in nihče o njej ne ve prav veliko. Tako je postala pripraven objekt za sovražstvo in smešenje.

« Zame je zelo lena in strahopetna odločitev sedeti doma ob računalniku ali v varni pisarni, biti moralno plemenit in odgovoren, sočasno pa ne migniti s prstom, da bi kaj storil. Tem kritikom bi rekel tole: ne ozdraviš vedenjskih motenj ljudi tako, da jih izoliraš pred družbo.

● Na norveškem festivalu Barents, ki leži ob ruski meji, je Traavik leta 2012 izvedel performans z norveškimi vojaškimi silami na severnokorejski način. Pomagali so mu severnokorejski inštruktorji.

elito, lahko odgovorim, da elita v Koreji odloča. Tudi če bi bila obtožba resnična, a ni, ker koncert ne bo samo za elito visokih partijskih aparatčikov, temveč tudi za študente in mlade glasbenike iz konservatorija, ne more biti slabo, če je elita izpostavljena impulzom od zunaj.

V celotni zgodbi gostovanja Laibacha v Severni Koreji so bili zanimivi medijski odzivi po svetu, od Amerike do Japonske. Vsi prispevki so bili enaki, kot bi prišli iz istega vira, z istimi naslovi, informacijami in interpretacijami: da Laibach nosi uniforme in da jih imajo nekateri za fašiste. Niti Time niti Guardian – nihče ni preveril dejstev. Laibach je nosil uniforme jugoslovanske vojske pred tridesetimi leti v popolnoma drugačnem zgodovinskem kontekstu, na turneji Occupied Europe Tour leta 1983, ko so imeli v blokovsko razdeljeni Evropi koncerte tako na Vzhodu kot na Zahodu. Zatem so bili nekaj časa oblečeni v lovške uniforme, pa nihče ne obtožuje lovcev, da so fašisti. Če se je pri tej zgodbi v svetovnih medijih pojavila ista informacija in interpretacija, lahko sklepamo, da je tako tudi pri mnogih drugih zgodbah.

Ravno za to gre. Rekel bi celo, da je s Severno Korejo nastal nov žanr novinarskih besedil. Oblikovana so tako, da se zdijo šala, vendar

niso. Recimo, da Severni Korejci verjamejo, da je voditelj Kim Džong Un splezal na najvišjo goro Severne Koreje, ki ima več kot 3000 metrov, v navadnih čevljih in sukniču. Ali da so ob zadnjem svetovnem nogometnem prvenstvu severnokorejski mediji pojasnili prebivalcem, da je Severna Koreja na svetovnem prvenstvu zmagala, ker prebivalci sploh ne morejo preveriti, ali je to res ali ne. Ali da na cestah ni invalidov, ker jih ubijejo ali zaprejo. Če sledite do vira teh zgodb, pogosto pridete do južnokorejskega medija, ki je sprožil zgodbo in jo naredil kolikor je mogoče senzacionalno, ali pa do kitajskih blogerjev. Svetovni mediji te zgodbe zgrabijo in objavijo kot tehne in resnične.

Okoli Severne Koreje je neverjetno veliko propagande. Del je prihaja od severnokorejske oblasti, ki pa je za nas hitro prepoznavna, ker je primitivna in preprosta, za nas že skoraj kič. Težje prepoznavne so tiste v našem tisku, ki velja za svobodnega in kredibilnega, ker preverja dejstva, ter za posrednika zanesljivih informacij. Večina ljudi še vedno verjame, da je zahodni tisk bolj verodostojen od njihovega. A včasih tudi ni.

Leta 2012 ste postali znani po videu s petimi severnokorejskimi harmonikarji, ki igrajo predelavo pesmi Take On Me norveške pop skupine A-ha. Video ima že 2,4 milijona ogledov. Kako so se ti glasbeniki odzvali na melodije in glasbeni stil, o katerem nimajo pojma in doslej z njim nobenega stika?

Harmonikarje sem odpeljal na Norveško, kjer naj bi na norveškem festivalu Barents ob ruski meji v živo spremljali performans, ki

sem ga imel z norveškimi vojaškimi silami na severnokorejski način. Harmonikarji so pripravili lasten program pesmi, a nato sem jih prosil, da bi malce zmedel Norvežane, da naredijo priredbo norveške pesmi. Ena od teh pesmi je bila *Take On Me*. Posnetek originala sem jim dal v petek, v sredo pa so že prišli z lastno verzijo, ki jo lahko slišite v videu. Brez notnega zapisa so v petih dneh naredili svojo verzijo.

Kako so ti harmonikarji reagirali na našo, zahodno družbo?

Zanje je bilo to nekaj eksotičnega, z veliko sodobne umetnosti, na skoraj severnem polu, z obiljem snega. Doslej sem na Norveško pripeljal kakšnih 30 korejskih umetnikov in jih nisem spraševal, kako občutijo Norveško ali Zahod, ker tudi ne bi dobil direktnega odgovora. Če je nekaj, česar ne marajo, vam ne bodo povedali, ker so vljudni. Če pa je nekaj, kar jim je zelo všeč, vam tega tudi ne bodo povedali, ker ne smejo slediti nečemu, kar ni del severnokorejskega sistema. Opazil pa sem, da so se zelo zabavali in imeli veliko vtisov.

Eden vaših projektov je vzpostavitev umetniške akademije v Pjongjangu. Lahko poveste kaj več o tem?

To je pilotni projekt, ki smo ga imenovali akademija. Ideja je vzpostaviti prostor, kjer se lahko srečajo mednarodni in severnokorejski umetniki ter drug drugemu pojasnijo svoj način dela. Sami že imajo lastno umetniško akademijo, zato to ne bi bil rivalski projekt, temveč dobra platforma, v kateri bi lahko sodelovale umetniške akademije iz sveta s severnokorejsko.

Po izobrazbi ste gledališki direktor, izobraževali pa ste se v Rusiji in na Švedskem. Pri vaših projektih, posebno v Severni Koreji, je vtis, da jih delate kot nekakšen »gesamtkunstwerk« performans.

Točno to. Absolutno. Kot gledališki režiser na koncert Laibacha ne gledam samo kot na koncert, temveč so sestavni del tega tudi priprave, dogovori, medijski odzivi, diskusije. Vse to je del tega, čemur pravim »hiper teater«, ki je mnogo širši in kompleksnejši.

Kaj želite doseči s kulturnimi izmenjavami s Severno Korejo?

Odgovor je kratek: temu bi rekel razsvetljenje.

Koga?

Obojih. Vseh. Tako v Severni kot v Južni Koreji govorim, da me res ne zanima, ali se želijo ali ne želijo združiti. In nimam skritih namenov. Kadar sem v Oslu, me južnokorejska ambasada vabi na kosila v čudovite restavracije. Povem jim, kar mislim, da je prav. Sprašujejo o vsem. Tako kot vi, ker o Severni Koreji res ne vemo veliko. V Južni Koreji vedo o Severni Koreji celo manj kot mi, ker je zakonsko prepovedano govoriti ali delati karkoli, kar bi bilo mogoče interpretirati kot podpora severnokorejskemu režimu.

Kot bi imeli nadeta očala, skozi katera gledamo svet, a ta očala nam je nadel nekdo drug, zato smo radovedni, kako je v resnici.

Ne bi rekel, da imamo nadeta očala. Prej monokel.